

UTSKRIFT 16 är ett temanummer som helt och hållet fokuserar på Kulturmiljö Hallands arkeologiska undersökningar i Söndrums socken under de senaste dryga femton åren. I grunden utgör boken de vetenskapliga fördjupningarna av våra två stora boplatsundersökningar i Albinsro/Trottaberg (RAÄ 108) år 2011 och Söndrums kyrkby (RAÄ 98:1) år 2013.

Istället för att behandla dessa båda lokaler som enskilda objekt valde vi att belysa dem i ett större, jämförande sammanhang. Detta innebär naturligt att en återkoppling till ett antal andra undersökningar i socknen blev av stor vikt, i syfte att lyfta diskussionen ytterligare.

Skeendena inom respektive lokal sätts in i ett lokalt såväl som i ett regionalt och överregionalt händelseförlopp. Av naturliga skäl upptar perioden yngre järnålder – tidig medeltid bokens lejonpart, men även mycket annat, såväl äldre som yngre, avhandlas. Läsaren hälsas välkommen till Söndrum – det södra hemmet!

BERÄTTELSER FRÅN DET SÖDRA HEMMET

Arkeologi i Söndrums socken

UTSKRIFT 16

**BERÄTTELSE FRÅN
DET SÖDRA HEMMET**

Arkeologi i Söndrums socken

Red. Per Wranning

Utskrift ges ut av Stiftelsen Hallands Länsmuseum, Kulturmiljö Halland

Detta är nr 16 i en löpande serie

Postadress: Kulturmiljö Halland, Bastionsgatan 3, 302 43 Halmstad

Telefon: 035-19 26 00

E-post: kansli@kulturmiljohalland.se

Hemsida: www.kulturmiljohalland.se

Form och Layout: Anders Andersson

©2019 Kulturmiljö Halland och författarna

ISBN 91-85720-62-3

Tryck: Åbergs tryckeri AB, Tomelilla 2019

Innehåll

ANDERS HÅKANSSON:

Söndrum i historiska källor och kartor 7

LENA BJUGGNER:

Söndrums kyrka – en föränderlig sakral byggnad 15

LINN NORDVALL:

Bebyggelsekontinuitet inom Söndrum RAÄ 108 29

STINA TEGNHED:

Bebyggelseutveckling från yngre stenålder till medeltid inom
Söndrums kyrkby 43

LINN NORDVALL:

Mellan två och tre skepp – byggnadsskick och förändring under
senneolitikum och äldre bronsålder 59

LINN NORDVALL:

Hus med nedsänkt golv – konstruktion och funktion via
3D-visualisering 87

PER WRANNING:

Där hednisk och kristen gravritual möts i tid och rum – Gårdarna
mitten mellan två världsbilder 93

ANDERS HÅKANSSON:

Thegnen i Söndrum – Om trelleborgshus och kungalev i södra
Sverige 113

STINA TEGNHED:

Resultaten från de arkeologiska undersökningarna lever vidare 163

Stina Tegnhed:

Bebyggelseutveckling från yngre stenålder till medeltid inom Söndrums kyrkby

Arkeologiska undersökningar av fornlämning Söndrum 98:1 och 98:2 försommaren 2005 och hösten 2013

Nya bostäder och nya begravningsplatser var anledningen till att 24 byggnader från yngre stenålder fram till högmedeltid grävdes fram och undersöktes av Kulturmiljö Hallands arkeologer.

Fornlämningen som heter Söndrum RAÄ 98 i Fornminnesregistret breder ut sig inom ett cirka 50 000 m² stort område strax väster om Söndrums kyrka. Fornlämningen upptäcktes vid en arkeologisk utredning som genomfördes av Kulturmiljö Hallands arkeologer inför kommunens detaljplanering av området redan år 2002 (Ångeby 2002). Vid förundersökningen som genomfördes hösten 2003 framgick det att gravfältet ”Stegelhögen” RAÄ 5 visade sig vara avsevärt större än vad som tidigare var känt och två områden där omfattande förhistoriska lämningar fanns kvar under matjorden i hagarna lokaliserades, vilka fick benämningen 98:1 och 98:2 (Håkansson, Perneby och Wranning 2004).

Att platsen en gång valdes ut att bygga hus på är lätt att förstå. Med sitt geografiska läge på krönet av en moränhöjd, ungefär 34 meter över havet var utsikten över det omgivande landskapet vidsträckt. Fjärran når blicken

över den i landskapet lägre liggande Vapnöslätten i norr och öster bort mot Nyårsåsen. Avståndet till havet i väster är dryga kilometern. Jordmånen var god med vältränerad sand och inslag av sten, grus och större block.

Ser man till SGUs (Sveriges Geologiska Undersökning) kartor över strandlinjenivån för olika förhistoriska tider sedan den senaste istiden, sticker först landmassa norr om Onsjö upp som en ö väster om den stora inlandsisikanten för cirka 16 000 år sedan. Två tusen år senare sticker några mindre öar upp, en av dem strax söder om Söndrums kyrka, där vattentornet idag står. För 13 000 år sedan har stora delar av Halmstad blivit torrlagt och så även Söndrum. En sjö breder ut sig norr om Onsjö och Fammarp. Tusen år senare har även en sjö bildats strax öster om Mjällby, ungefär en kilometer norr om Söndrums kyrka. Sjön finns kvar i landskapet genom förhistorien fram i historisk tid.

I fornlämning Söndrum RAÄ 98s närområde finns lämningar från alla förhistoriska tidsperioder. Spåren efter förhistoriska bosättningar är däremot få. Det är främst de arkeologiska undersökningarna av aktuella Söndrum 98 och den stora bopplatsen i Trottagberg, Söndrum RAÄ 108 (se föregående kapitel) som har kunnat kasta ljus på den förhistoriska boendet/bebyggelsen i området. Antalet registrerade gravar och lösfynd från närområdet i fornminnesregistret är desto större. Bland gravarna finns det sådana som är synliga ovan jord såsom gravhögar, stensättningar, rösen och gravar markerade med rest sten, men även osynliga under mark så kallade flatmarksgravar har påträffats. Fyndplatser för flintyxor och flintföremål förekommer också i Fornminnesregistret. Några fynd av de mer ovanliga slagen har också hittats. Ett folkvandringstida filigransmycke av guld påträffades på 1930-talet av Ester Andreasson i hennes köksträdgård i Hovgården, fastighet Söndrum 3:6 (Lamm 1993). Ett annat riktigt praktfynd är den vendeltida ovala spännbuckla av brons som med all sannolikhet skall ha hittats inom gravfältet vid Stegelhögen, som ligger i direkt anslutning till bopplatsen Söndrum 98 (Lundborg 1982 och Svanberg 1998). Vid gården Ranagård hittades två bronsyxor av engelsk typ (RAÄ 70) under 1800-talet.

Undersökningen av Söndrum 98:2 försommaren 2005

Försommaren 2005 undersöktes en 3500 m² stor del av fornlämning Söndrum 98. Idag breder sig de färgglada husen längs Vendelvägen, sydväst om Gamla Tylösandsvägen ut över den undersökta delen av fornlämningen. Då, våren 2005, gick det får och betade i hagen. Innan grävmaskinen frilade undersökningsområdet undersöktes den ovanliggande matjorden skiktvis med hjälp av metalldetektor. Bland den stora mängden metallfö-

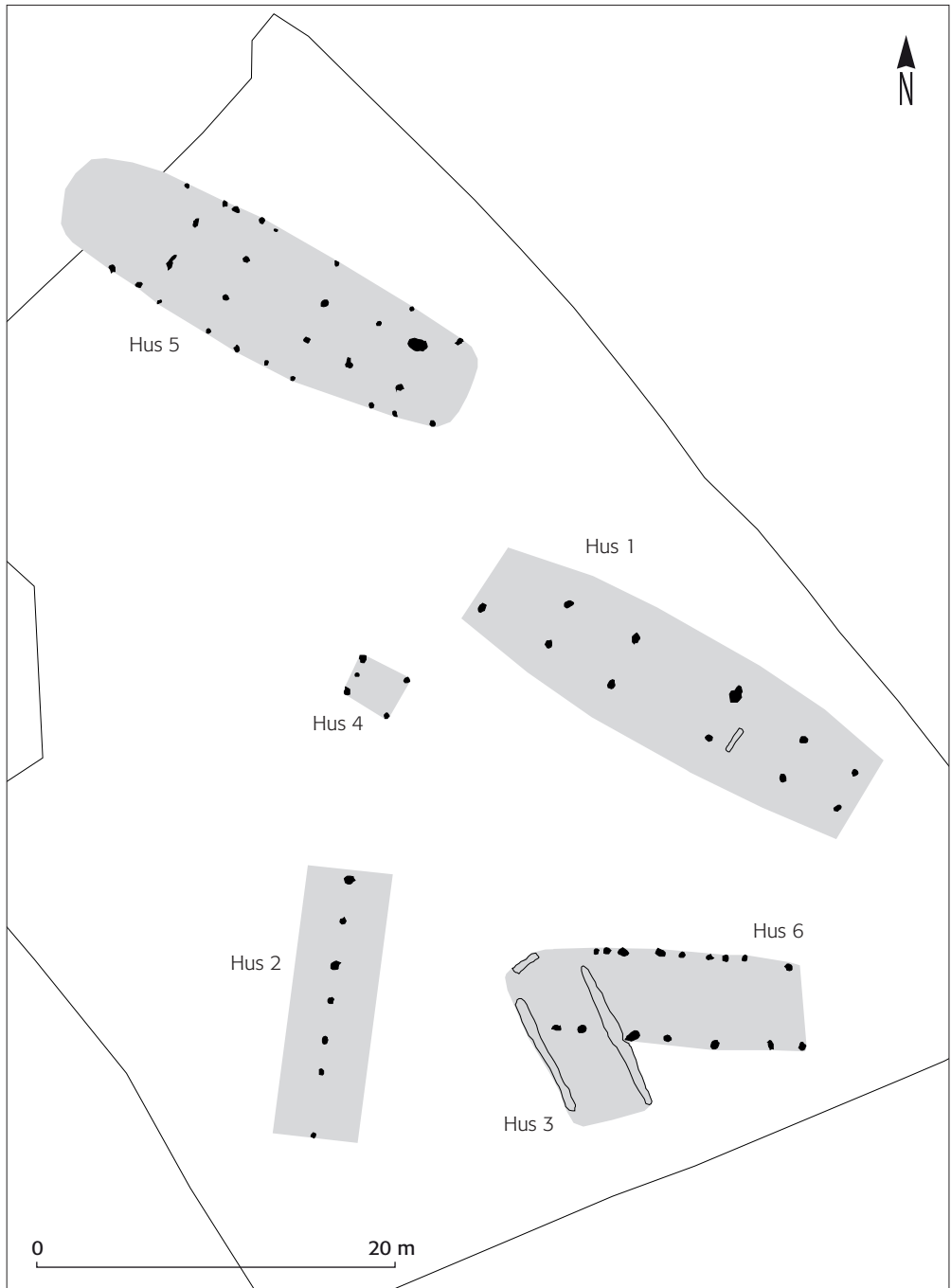
Figur 1. Armring av brons från yngre järnålder.
Foto: Monica Bülow Björk.

remål – allt från medeltida mynt till sentida skräp – så var det två fynd som var lite extra spännande. Båda två med ursprung i vikingatid. Det ena var en del av ett så kallat treflikigt spänne och det andra var en del av en armring (fig.1). När matjorden till sist hade grävts bort syntes inte mindre än närmare ett tusen mörkfärgningar – äldre nedgrävningar – i form av stolphål, gropar, härdar och rännor.

Ett par gropar med fragment av stora karaktäristiskt ornerade keramikkräml visade att människor hade uppehållit sig på platsen redan under bondestenåldern (neolitikum) för cirka 6000–4000 år sedan. Den stora merparten av anläggningarna utgjordes dock av stolphål från senare tidsperioder. Efter undersökningens gång då anläggningarna mätts in, grävts ut och deras respektive djup, form och fyllningar jämförts sinsemellan började vissa tydliga mönster framträda och sammanlagt fem hus av olika typ och ålder kunde identifieras (Wranning 2007 och 2011).

Husen inom Söndrum 98:2

Det äldsta huset (hus 1) anlades under vikingatidens första hälft (sent 700-tal–tidigt 900-tal) och var ett så kallat treskeppigt långhus. Treskeppiga hus, det vill säga hus med parställda kraftiga stolpar placerade i hela byggnadens längdriktning och med funktionen att bära upp taket, var den dominerande byggnadstekniken i Norden från äldsta bronsålder och fram till slutet av vikingatiden, under en tidsintervall på närmare tretusen år. Spår efter väggarna saknades i det aktuella huset men utifrån ett flertal andra bättre bevarade halländska järnåldershus vet vi att dåtidens hus oftast var omkring 6–8 meter breda. I stolphålens fyllning hittades keramik, brända ben, slagg, brynen och glättstenar. Två sländtrissor (som användes för att spinna tråd), en konisk formad av bränd lera och en platt cylindrisk av bergart, påträffades i ett stolphål i västra delen av huset. Sländtrissorernas olika utformning och tyngd har säkerligen spelat avgörande roll i konsten att spinna olika tjocka trådar (fig. 3). Bland de brända benen har spädgris och hund identifierats. Förutom dem finns det större däggdjur och eventuellt även människa bland benen. De tidigare nämnda vikingatida smyckena påträffades i matjorden inom husets östra hälft. Strax väster om huset fanns

Figur 2. Samtliga identifierade byggnader inom Söndrum 98:2. Skala 1:400.

Figur 3. Sländtrissor påträffade i ett stolphål till en takbärande stolpe i hus 1. Foto: Per Wranning.

två brunnar och söder om fanns ett uthus, en så kallad stacklada (hus 4). Den lilla byggnaden hade upphöjt golv som vilade på fyra plintar och tolkas haft någon sorts förrådsfunktion. Ytterligare ett treskeppigt långhus; hus 5, sannolikt från vikingatid, identifierades i västra delen av undersökningsområdet närmast gravfältet.

Söder om den vikingatida byggnaden påträffades resterna efter en närmare femton meter lång byggnad (hus 2) anlagd i nordsydlig riktning. Huset var av så kallad tvåskeppig konstruktion, vilket innebär att byggnaden endast har en rad takbärande stolpar. Inte heller i detta hus återstod några spår efter vägglinjerna, vilket innebär att byggnadens dimensioner och yttre form är okänd. Ett ¹⁴C-analyserat sädeskornsfragment i ett stolphål daterades till intervallet 1020–1160 e. Kr. det vill säga äldsta medeltid.

Undersökningen av Söndrum RAÄ 98:1 hösten 2013

Hösten 2013 fick Kulturmiljö Hallands arkeologer möjlighet att återkomma till Söndrums förhistoriska bebyggelse då delen av fornlämningen Söndrum RAÄ 98 norr om Gamla Tylösandvägen skulle undersökas arkeologiskt. Vapnö-Söndrums församling ämnade utvidga den nuvarande kyrkogården till Söndrums kyrka västerut vilket innebär att 7000 m² av fornlämningen behövdes undersökas och grävas bort. Marken hade fram tills att grävskopan sakteligen började avlägsna gräset och matjorden använts som hage där hästar gick och betade.

I Söndrum uppenbarade sig en välbevarad och anläggningsrik boplats och resultaten från undersökningen har givit ett viktigt bidrag till forskningen av en spännande och omvälvande tid, när en trosuppfattning överges för en annan. Hur en sådan förändring tar sig fysiska uttryck låter sig inte så lätt fångas, men den stora ambitionen genom hela projektet har varit att undersökningen skall söka att belysa vilka avtryck det har satt och hur detta tar sig till uttryck i de materiella lämningarna, i bebyggelsen och det fyndmaterial som vi har kunnat finna (Tegnhed 2016 och 2017).

Husen inom Söndrum 98:1

Liksom i den intilliggande delen av fornlämningen 98, som undersöktes 2005 metalldetekterades även all matjord i skikt innan den till sist avlägsnades helt med hjälp av grävmaskin. Då den frilagda ytan låg framför oss slogs vi alla av den stora mängden mörkfärgningar som var framme. Vissa husstrukturer framträdde tydligt med distinkta vägglinjer och takbärande stolpar medan andra kunde vi endast ana i ett gytter av anläggningar som låg om varandra. Sammanlagt 1844 mörkfärgningar rensades fram och mättes in. Den stora merparten av dem, hela 1659 av dem kategoriserades som stolphål. Totalt identifierades tolv långhus, ett grophus och fyra mindre uthus bland stolphål, gropar, härदार och rännor. Kort sagt, två granngårdar etablerades på platsen under folkvandringstid (500-talet) och förefaller sedan ha varit i parallellt bruk åtminstone fram i 1100-talet. Efterhand som gårdarnas byggnader tjänat ut har de successivt rivits och ersatts av nya byggnadsgenerationer.

Olika delar av undersökningsområdet har använts för bebyggelse under skilda tider. Den äldre bebyggelsen är generellt belägen närmare gårdsgravfältet Stegelhögen (Söndrum RAÄ 5) och i samband med att kristendomen får fäste och att ett möjligt kapell/mindre gårdskyrka byggs där den nuvarande kyrkan är belägen koncentreras bebyggelsen vid denna tid mer österut. Ett problem vid dateringen av husen är att flertalet av ¹⁴C-dateringarna tagna inom Söndrum 98:1 inte korresponderar vidare väl med bebyggelselämningarna de hämtats ur och har inte kunnat användas på ett helt tillfredställande sätt för att datera dessa. Även fyndmaterialet i lämningarna efter husen är ganska magert och har inte alltid kunnat användas för att verifiera eventuell ålder. Istället har byggnaderna främst daterats typologiskt. Även hur bebyggelsen rört sig över undersökningsytan och ibland skär varandra och daterbara anläggningar, har vägts in.

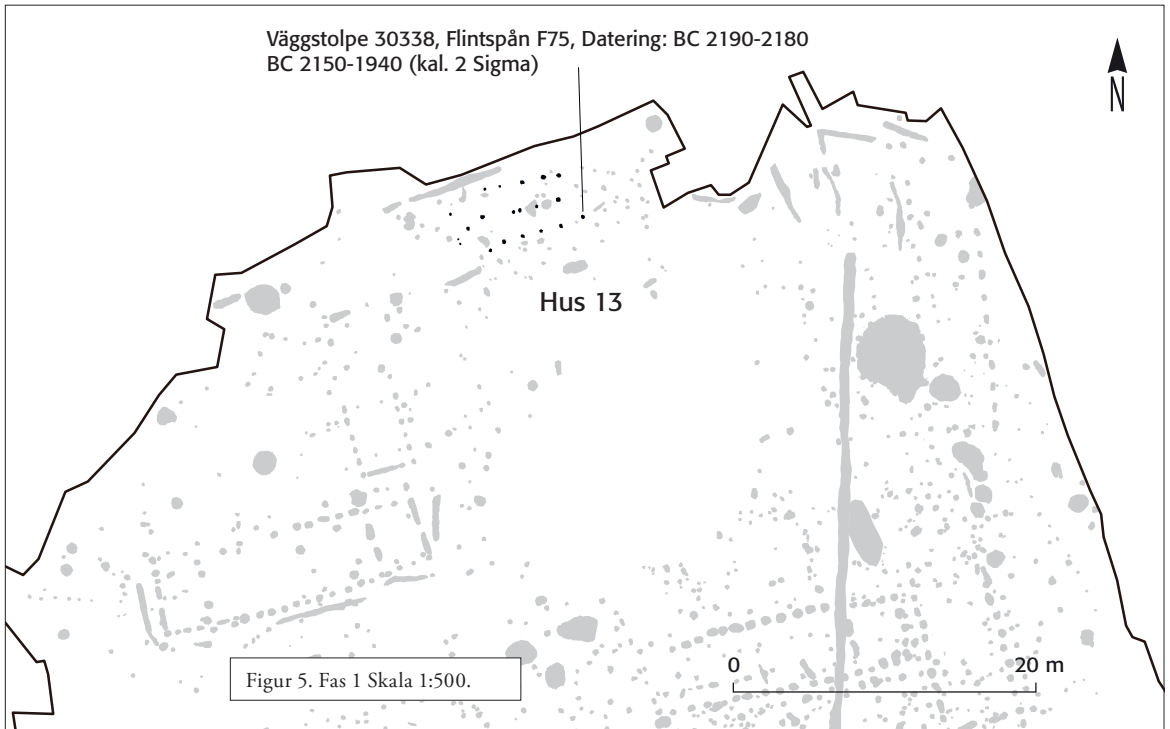
Ett försök att dela in bebyggelsen i faser presenteras här i korta drag. Då boplatsen 98:1 ska ses som en del i ett större bosättningsområde, dit även bebyggelsen inom intilliggande fornlämning 98:2 tillhör, kommer även

bebyggelsen och samtida anläggningar där att behandlas i denna fasindelning.

Det äldsta huset (hus 13) inom platsen finner vi i norra delen av undersökningsområdet. Det är ett tvåskeppigt långhus vars inre konstruktion mäter cirka 32 m². Genom ¹⁴C-metoden daterades träkol som hittades i en väggstolpe till 2190–1940 BC, dvs den yngsta delen av stenåldern, även benämnd senneolitikum. På den intilliggande boplatsen Söndrum 98:2 fanns en grop som också daterats till neolitikum och vid undersökningen gjordes flera fynd av keramik från yngre stenålder (mellanneolitikum 3300–2700 BC) dekorerade med pinnintryck i en rad under mynningen men även

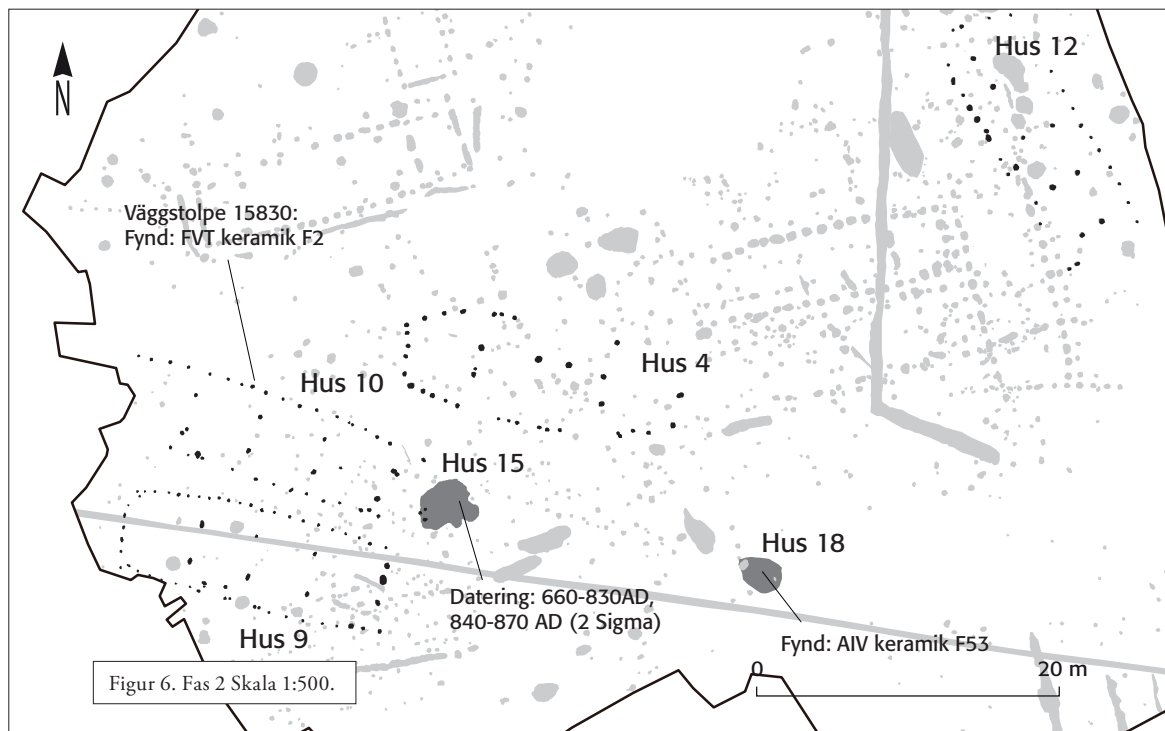

Figur 4. Bebyggelse inom Söndrum RAÄ 98:1 och 98:2. Skala 1:1200.

keramikskärvor med avtryck efter snören. Gropen som är belägen endast 150 meter från hus 13 var avsevärt äldre än huset, men likväl ger de tillsammans en indikation på de tidigaste belagda verksamhetskedena i området.

Sedan finns inga bebyggelsesår inom ytan förrän två hus anläggs under yngre järnålder (Folkvandringstid–äldre vikingatid, 400–950 AD). I sammanhanget bör dock nämnas att vid den arkeologiska utredningen 2002 undersöktes en kokgrop längst i sydost som ¹⁴C-daterades till äldre förromersk järnålder (2370±40 BP, motsvarande 415–395 BC (cal 1 Σ)) (Ängeby 2002). Men någon bebyggelse från förromersk järnålder kunde ej verifieras vid slutundersökningen. De två husen uppförs på var sin sida av undersökningsområdet, hus 10 i västra och hus 12 i östra. De båda byggnaderna visar likheter i bredd men skiljer sig åt i antal par takbärande stolpar och spannen dem emellan. Hus 12 urskiljer sig i att byggnaden har anlagts i nord-sydlig riktning till skillnad från merparten långhus från samma tidsperiod som generellt varit anlagda i huvudsakligen östvästlig riktning. Denna östvästliga riktning av husen innebar att solvärmen maximalt kunde tillvaratas samtidigt som kortsidan vändes mot västanvinden. Dateringen av Hus 10 och 12 till folkvandringstid är dock inte helt solklar. Vid förundersökningen 2003 daterades en härd i den norra delen av hus 12 till folkvandringstid

(420–620 AD) men det är inte helt klarlagt att härden verkligen hör till huset. I en av väggstolparna till hus 10 påträffades folkvandringstida keramik. Hus 10 uppvisar vissa likheter med hus 5 i Trottaberg (se sidan 30), vilket daterades på typologiska grunder till romersk järnålder–folkvandringstid (Nordvall 2015:24). ^{14}C -analys av material insamlat i ett av hus 10:s stolphål daterades dock till vendeltid–tidig vikingatid.

I den västra delen av området efterföljs hus 10 av det till storlek något större hus 9 som anläggs parallellt med och strax söder om hus 10. Grophus 15 är belägen mittemellan hus 9 och 4, i hus 10:s östra ände. Byggnaden har utifrån påträffad makrofossil tolkats som förråd eller möjligen kokhus och växtmaterialen kan ha förkolnats i samband med eldsvåda eller möjligen matberedning.

Hus 4 är till skillnad från hus 9 och 10 beläget något mer österut, relativt centralt inom undersökningsområdet. Husets riktning i VNV-OSO följer hus 9 och 10. Möjligen kan även grophus 18 tillskrivas denna bebyggelsefas, då ett fynd av yngre järnålderskeramik, s.k. AIV keramik gjordes i fyllningen till grophuset.

I intilliggande boplats Söndrum 98:2 finns hus 1 och hus 5 från samma tidsperiod. Även dessa treskeppiga långhus var belägna i samma nordväst-

sydöstlig riktning som de samtida husen inom RAÄ 98:1.

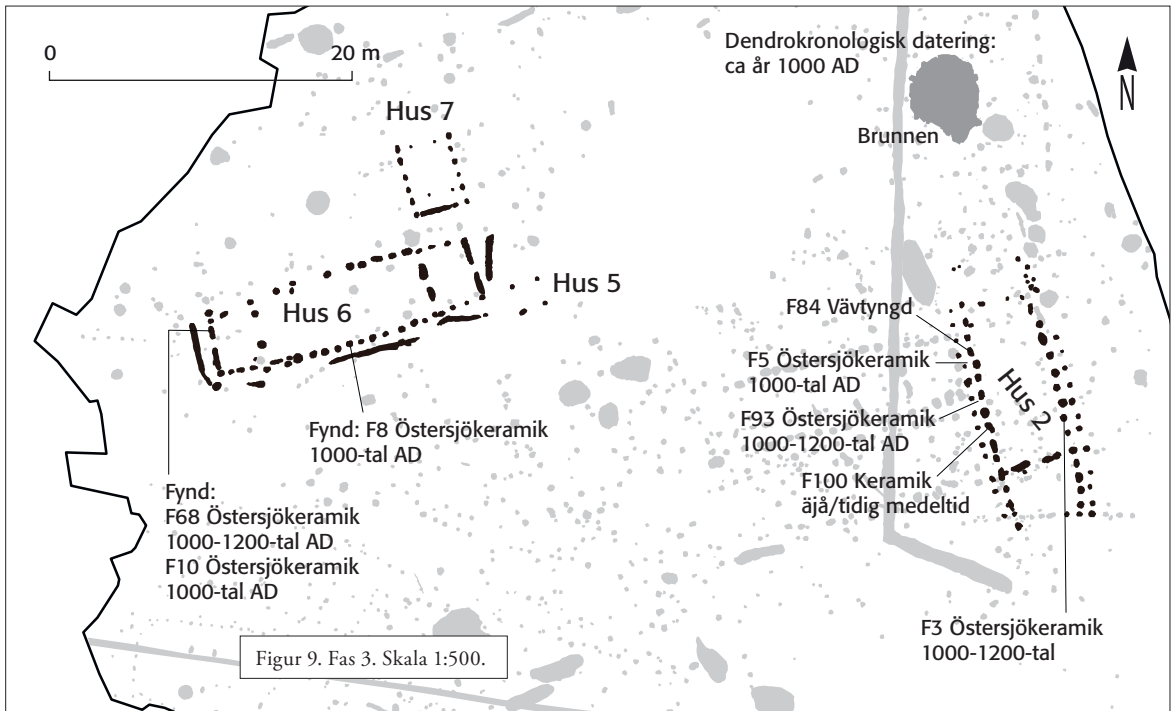
Under yngre vikingatid (950–1050 AD) etableras två trelleborgshus, ett i nordvästra delen (hus 6 i vinkel med hus 7 samt förrådshus 5) och det andra i östra delen av undersökningsområdet (hus 2). Från samma tid härrör brunnen som anläggs på gårdsplanen mindre än 10 meter norr om hus 2. Brunnen syntes först som en cirka 5 meter stor mörk fläck i alven när vi med hjälp av grävmaskin tagit bort den ovanliggande matjorden. Brunnen var 1,8 meter djup. Bottenkonstruktionen utgjordes av träplankor, horisontellt liggande, ställda på högkant, i tre skift. Dessa hölls uppe och låstes av vertikalt placerade bearbetade träkäppar. Den inre diametern av träkonstruktionen var cirka 1,3 meter. Träplankorna var av ek medan de vertikala käpparna/stöttorna var av al. Dendrokronologisk datering (datering via årsringar i träd) av de bevarade trädetaljerna i brunnskonstruktionen visar att den anlades någon gång mellan år 978 och år 1000. Brunnar är fascinerande och i den nordiska mytologin spelar de en viktig roll som till exempel offerandet av Odens öga i vishetens brunn, Mimers brunn, så att Oden därefter kunde se allt som hände i världen. Brunnen i Söndrum innehöll en hel del fyndmaterial som rasat ner i brunnen efter att den slutat användas. Bland annat påträffades slaggklumpar som är rester efter järnsmede, en del ben, delarna efter en liten fin tunnväggig keramik kopp samt folkvandringstida och vikingatida keramik. I brunnen påträffades även en vävtyngd, ett bryne och ett fragment av en slipad flintyxa. Men det roligaste föremålet hittades i själva botten av brunnen. Det är ett föremål av trä, 27x17 centimeter stort, med en rak kant medan dess motsatta sida har

Figur 7. Träföremål efter konservering; Överst F117 och F118 till höger. De påträffades i botten av brunnen.
Foto: Anders Andersson.

Figur 8. Brunnen vattenfylld vid utgrävning.
Arkeolog Ola Kadefors vid skottkärran. Mot Söder.
Foto: Anna Aulin.

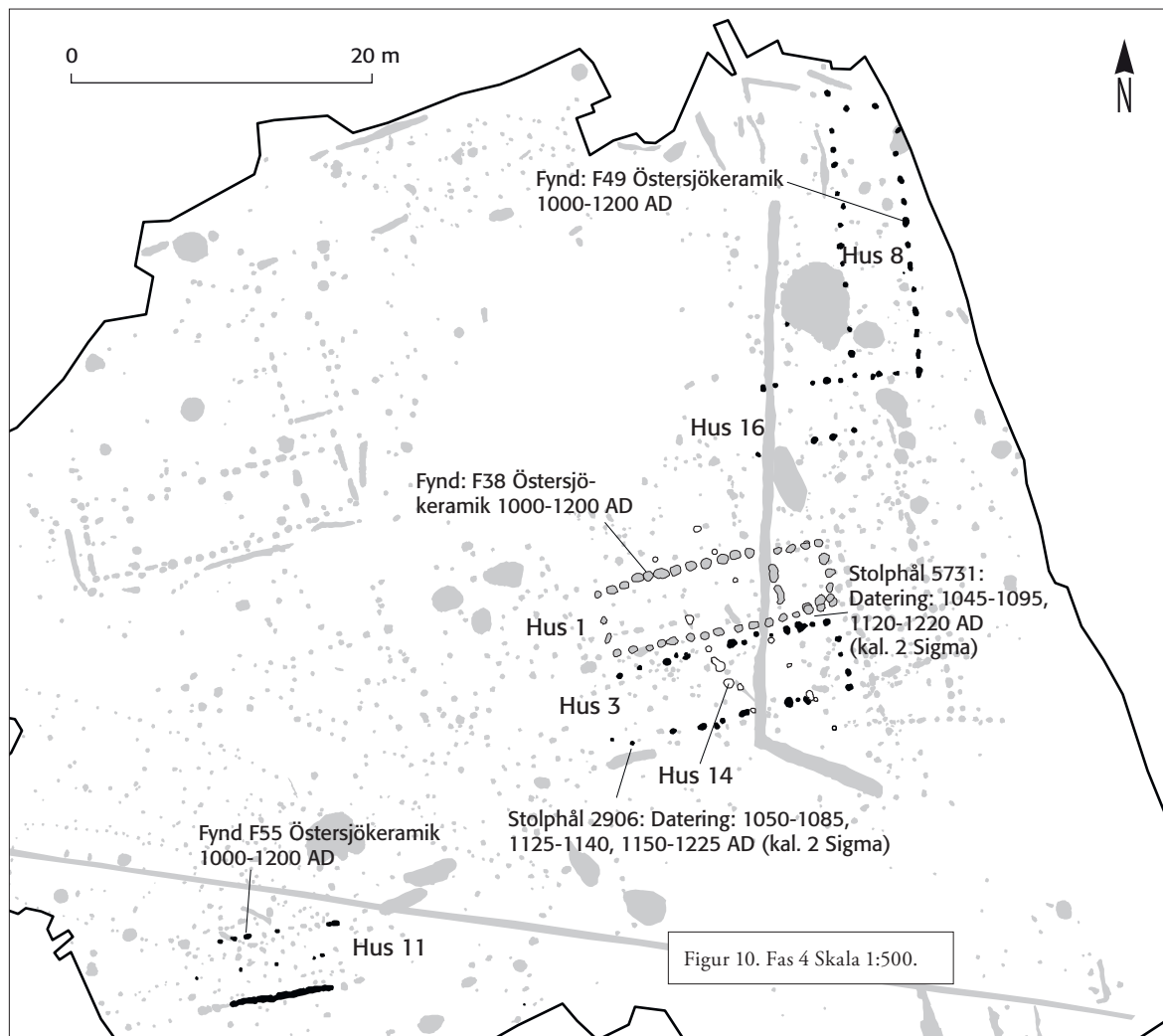

rundade hörn. Den rundade sidan uppvisar en fasad kant. I den raka sidan finns ett större hål och i den motsatta sidan finns ett mindre hål. Vad föremålet en gång har använts till kan vi inte säkert säga. Formen och utförandet påminner om en sorts sits (fig. 7)

Under tidigmedeltid efterföljs trelleborgshusen av två enskeppiga byggnader i östvästlig riktning som byggs strax väster om trelleborgshuset, hus 2. Byggnaderna var belägna alltför nära hus 2 för att kunna ha varit resta samtidigt och då i vinkel till hus 2. De bedöms snarare följa strax efter hus 2 i tid. Det nordligaste av de två, hus 1 har något mer kraftiga och tätt anlagda väggstolpar samt ett par takbärande stolpar i dess östra del, vilket påminner om förhållandena i trelleborgshusen 2 och 6, till skillnad från hus 3 som helt saknar inre bärande stolpar. Därav har hus 1 tolkats vara något äldre än hus 3.

I nordöstra hörnet av undersökningsytan anläggs det enskeppiga hus 8 tillsammans med hus 16 i vinkel. Hus 8s västra vägg byggs över brunnen som är övergiven och igenfylld vid denna tid.

I undersökningsområdets sydvästra hörn finns från den här bebyggelsefasen Hus 11 som är en tvåskeppig byggnad vars södra vägg syntes som res-

terna av en nedgrävd ränna. Byggnaden skär hus 9s östra del. I en väggstolpe påträffades östersjökeramik som dateras till 1000–1200-talen AD.

Efter att hus 1 och 3 har slutat att användas, anläggs hus 14 diagonalt över dem båda. Hus 14 grundar sig främst på en iakttagelse som gjordes vid förundersökningen 2003 då en mynningskärva östersjökeramik påträffades i ett stolphål och tillsammans med en närliggande väggränna tolkades de som att sannolikt ha ingått i en konvex en- eller tvåskeppig byggnad, uppförd i resvirkes- eller skiftesteknik.

I intilliggande RAÄ 98:2 finns från denna tid (tidig-högmedeltid 1050-1250 AD) två enskeppiga hus, varav det äldre av de två är hus 6 med kon-

vexa stolpväggar som var beläget i östvästlig riktning, och som senare överkorsas av hus 3 som utgörs av ett rännhus med raka ytterväggar, vilket är placerat i nordväst-sydostlig riktning över hus 6s västra gavel.

Slutsatser

Det intilliggande gravfältet Stegelhögen var i bruk under vendel- och vikingatid och resultaten från utgrävningen av Söndrum RAÄ 98:1 pekade på att det förekommer platskontinuitet för bebyggelsen från perioden folkvandringstid – tidig medeltid.

Frågan om det rör sig om en enda gård, eller om det periodvis (eller hela tiden) har funnits flera gårdsenheter på platsen får besvaras med att bebyggelsens storlek och struktur tycks variera över tid. Gården från folkvandringstid delas i två gårdar under äldre vikingatid, för att åter bli en gård under yngre vikingatid. Denna gårdsenhet verkar slutligen delas upp i två gårdar under tidig medeltid. Möjligen kan hus 2 och 6 ses som samtida huvudbyggnader till varsin gård under yngre vikingatid. Dock saknas ekonomibygnader, som fähus och lador som skulle kunna indikera att de utgör egna gårdsenheter som skulle kunna ge stöd åt en sådan tolkning.

Viss förskjutning av bebyggelsen går att påvisa inom undersökningsområdet, men i stort brukas samma gårdsläge. En märkbar gårdsplan framträder under perioden 950–1050. Gårdens orientering österut mot kyrkogården under perioden 950–1050 är en direkt följd av religionsskiftet. Troligen anläggs ett gårdskapell i området för den nuvarande kyrkan, som ingått i en storgårds toft under denna period. Fysiska avgränsningar såsom rännor och hägnader, som skulle kunna belägga gårdstunen/tunet kunde tyvärr inte uttydas vid undersökningen.

Vid utgrävningen var det vår ambition att undersöka om processen med det multifunktionella långhusets uppbrytande i flera smärre byggnader med specifik funktion gick att följa över tid och tidfästa. Det visade sig att flera byggnadsfaser där gården endast utgörs av ett långhus som kan ha haft varierade funktioner, går att påvisa under äldre vikingatid, men att det är under perioden 950–1050 som även mindre uthus är märkbara. Framst rör det sig om stall, fähus och byggnader med lagringsfunktion som går att påvisa i materialet och som förläggs i separata byggnader.

Rent konstruktions- och byggnadstekniskt kan en förändring skönjas över tid, då generationskopplad utveckling kunde beläggas och tidsfästas vid undersökningen. Treskeppiga långhus och grophus förekommer under perioden 400–950. Under perioden 950–1050 förekommer treskeppiga hus av trelleborgstyp, tvåskeppiga byggnader samt små enskeppiga uthus

och stacklador. Under perioden 1050–1250 införs ett medeltida byggnadsskick med företräddelsevis enskeppiga byggnader.

Gårdens/gårdarnas samlade yta under tak byggnadsgeneration för byggnadsgeneration kan ge en indikation om gårdens/gårdarnas ekonomiska ställning och eventuella socioekonomiska utveckling över tid. Socioekonomiska skillnader mellan samtida gårdar kan skönjas på platsen. I en generell hierarkisk indelning (små, mellanstora, stora, mycket stora gårdar) får gårdarna från äldre vikingatid inom Söndrum 98:1 och 98:2, betraktas som mellanstor respektive stor gård. Även bebyggelsen med trelleborgshus från perioden 950–1050 tillhör kategorin stora gårdar och de tidigmedeltida gårdarna tillhör kategorin mellanstora gårdar (Håkansson 2017:133 ff).

Byggnader kan oftast sägas ha en framsida och en baksida, såväl ur rent praktisk som ur mer mental synvinkel. Undersökningsytan är bebyggd vid religionsskiftet då flytten av gravplats sker, men det går inte att urskilja någon form av rumslig förändring i hur byggnadskroppar och gårdsplan förhåller sig till respektive gravplats. Dock sker en viss förskjutning av bebyggelsen österut i slutet av 900-talet, mot kyrkan.

När det gäller gårdsplanen och aktiviteterna utomhus förändras den enskilda gårdsenhetens rumsliga struktur – exempelvis från östvästliga långhus till vinkelställd byggnation över tid. Under yngre järnålder är långhusen till största delen öst-västligt orienterade. I slutet av 900-talet urskiljer sig en förändring, där husen även orienteras efter en nord-sydlig axel. Under denna period framträder även vinkelställda byggnader, bildandes en mer tydlig gårdsplan.

En annan fråga som undersöktes vid utgrävningen var om det fanns belägg för husoffertradition på platsen och hur denna i så fall tedde sig över tid. Inga tydliga husoffer finns representerade på platsen. Dock skulle möjligen fynden av sländtrissor i huset från äldre vikingatid inom 98:2 (hus 1) som undersöktes 2005 kunna tolkas vara husoffer. De påträffades i en och samma takbärande stolpe inom den västra delen av huset. Funderingar om eventuella husoffer väckte även fynden av vävtyngder i stolphål tillhörande hus 1, 2 och 3 inom 98:1. Ser man till placeringen av dessa fynd så har de i hus 1 och 3 påträffats i norra väggen relativt centralt i huset. I hus 2 påträffades vävtyngden i stolphål tillhörande den västra långsidans vägg, även där relativt centralt placerat i huset. Fyndens placering generellt inom byggnaderna visar att de påträffas främst i den norra väggen inom byggnaderna med öst-västlig riktning och medan fynden påträffas mer diversifierat inom byggnaderna med nord-sydlig riktning. Inom hus 2 påträffas i stort sett samtliga fynd i den västra väggen, medan i hus 8 är fynden samlade till östra väggen och gjutformen i hus 14 påträffades i västra väggen.

Referenser

- Håkansson, A., Perneby, Å. & Wranning, P. 2004. *Söndrums kyrkby. Brandgravar och bebyggelse från yngre järnålder och tidig medeltid*. Arkeologisk förundersökning 2003. Halland, Söndrums socken, Söndrum 3:3, 3:7, 3:8, Bergsgård 1:3, RAÄ 5, RAÄ 98:1-2 och RAÄ 99. Uppdragsverksamheten Halmstad. Arkivrapport
- Håkansson, Anders. 2017. *Bebyggelsehierarkier och bylandskap. Om övergången mellan vikingatid och tidig medeltid ur ett halländskt perspektiv*. Avhandling. Hallands Läns museers Skriftserie No 13, Lund Studies In Historical Archaeology 20. Halmstad och Lund.
- Lamm, J. P. 1993. Gyllene gåva till SHM. Ett filigransmycke från folkvandringstid, funnet i Söndrums socken, södra Halland. *Fornvännen* 1993:2
- Lundborg, L. 1982. Forntiden i Söndrums och Vapnös socknar. *Söndrums hembygdsförening 1971-1981*, s 21-41. Söndrum
- Nordvall, L. 2015. *Albinsro. Bebyggelseutveckling från senneolitikum till idag*. Arkeologisk undersökning 2011. Halland, Söndrum socken, Trottagberg 2:2, RAÄ 108. Arkeologiska rapporter från Kulturmiljö Halland 2015:3. Hallands läns museer, Kulturmiljö Halland. Halmstad.
- Svanberg, F. 1998. *En okänd gravplats från yngre järnålder i Söndrum. Projektet Järnålderns okända gravar i Halland rapporter 1. Arkeologisk forskningsundersökning i Söndrum sn RAÄ 5 1998*. Halmstad
- Tegnhed, S. 2016. Brunnen på gårdsplanen invid Trelleborgshuset i en omvälvande tid. Kulturmiljö Hallands arkeologer undersöker fornlämningen Söndrum 98:1 i kyrkbyn – en boplatz från yngre järnålder – tidig medeltid. I: *Söndrums hembygdsförenings årsbok 2016* Keck, B. (red).
- Tegnhed, S. 2017. *Trelleborgshuset och en brunn i Söndrums kyrkby under en omvälvande tid i Halland*. Arkeologisk undersökning 2013. Halland, Halmstad kommun, Söndrums socken, Söndrum 3:15, RAÄ 98. Arkeologiska Rapporter Stiftelsen Hallands läns museer 2017:2, Halmstad
- Wranning, P. 2007. Nya rön om det äldsta Söndrum. I: *Söndrums hembygdsförenings årsbok 2007*. Persson, B. (red).
- Wranning, P. 2011. *Vikingatida och tidigmedeltida gårds lämningar i Söndrums kyrkby*. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2010:3. Halland, Söndrums socken, Söndrum 3:8, RAÄ 98. Halmstad
- Ängeby, G. 2002. *Söndrums kyrkby*. Arkeologisk utredning 2002. Halland, Söndrums socken, Söndrum 3:3, 3:7, 3:8, Bergsgård 1:3, RAÄ 98. Landsantikvarien, Halmstad. Arkivrapport

Otryckt källa:

SGU Sveriges Geologiska Undersökning strandnivå kartor: http://apps.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html